

Стеценко Н. М.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов,
Херсонський національний технічний університет

Кудишкіна В. В.,
студентка,
Херсонський національний технічний університет

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Психологія як наука про психічні явища, поведінку та психічні процеси людини має тривалу історію становлення і розвитку. Уперше як галузь наукового знання психологія з'являється у філософських вченнях античних мислителів, які замислювалися над природою душі, людських взаємовідносин та процесів мислення. Однак як самостійна наукова дисципліна психологія сформувалася лише наприкінці XIX ст., коли Вільгельм Вундт у 1879 році заснував першу експериментальну психологічну лабораторію. Саме цей період вважається початком психології як наукового напрямку, що з часом набув своєї термінологічної бази.

Терміносистема психології є однією з найскладніших серед наук гуманітарного напрямку, оскільки вона поєднує природничо-наукові і філософські поняття. Психологічні терміни сформувалися шляхом суфіксів або основ з різних мов, переважно з латини та грецької мови. Більшість базових понять, таких як *psychology*, *emotion*, *ego*, *apathy*, *sympathy*, *phobia*, *frustration* та *psychopathic*, мають грецьке або латинське походження. Наприклад, слово «*psychology*» утворене від грецьких слів «*psyche*» (душа) і «*-logia*» (вчення), «*emotion*» – від латинського «*emovere*» (вивільнити назовню), а «*phobia*» – від грецького «*phobos*» (страх). Таким чином, етимологічна основа психологічної термінології безпосередньо пов'язана з античними уявленнями про природу людини.

У сучасному світі, де англійська мова стала головним засобом міжнародної наукової комунікації, проблема адекватного перекладу термінів психологічного дискурсу набуває особливої актуальності.

Психологія розвивається переважно в англomовному академічному просторі, тому українські перекладачі стикаються з низкою лінгвістичних, семантичних та культурних викликів у процесі відтворення психологічних понять.

Одним із лінгвістичних викликів є відсутність прямих еквівалентів англomовних термінів в українській мові. Це призводить до необхідності створення нових термінів або використання описового перекладу, що може бути менш зручним для використання в науковому дискурсі [4, с. 25]. Наприклад, термін «*overthinking*» не має точного відповідника в українській мові. Він може перекладатися як «надмірне мислення» або «зайві роздуми», але жоден із цих варіантів не може відтворити повний зміст поняття, що позначає схильність людини до постійного аналізу власних думок і ситуацій, що спричиняє тривожність та емоційне виснаження. У наукових та популярних текстах цей термін часто передають за допомогою транслітерації («оверсинкінг»), щоб зберегти справжнє значення в україномовному контексті.

До семантичних викликів належить полісемія термінів. Як і в інших галузях знань, психологічна термінологія характеризується багатозначністю, оскільки значення терміну може змінюватися в залежності від тієї чи іншої сфери свого вжитку [1, с. 54]. Наприклад, термін «*projection*» у психоаналізі Фрейда позначає психологічний процес, який відноситься до захисних механізмів психіки, в результаті якого внутрішнє помилково сприймається як таке, що відбувається ззовні [5, с. 68]. Тим часом як в математичному контексті це слово позначає операцію відображення об'єкта на певний простір або вісь. Деякі терміни психологічного напрямку можуть мати різні значення навіть у межах однієї галузі, залежно від наукового напрямку. Наприклад, термін «*drive*» у теорії Фрейда означає вроджений потяг або інстинктивну енергію, що спонукає людину до дії, тоді як у когнітивній психології він трактується як внутрішня мотивація або стимул досягнення мети.

Культурні виклики виникають через те, що англійська мова, як мова міжнародного наукового спілкування, часто включає терміни, пов'язані з певними культурними або соціальними явищами, які можуть бути незрозумілими або не мати аналогів в українській культурі. Це може створити додаткові труднощі при перекладі, коли потрібно не лише знайти відповідник, але й пояснити концепт, який може бути новим для української аудиторії [4, с. 24]. Одним з таких термінів є «*Peter Pan Syndrome*», що позначає дорослу людину, яка демонструє емоційну та поведінкову незрілість, уникає відповідальності і має труднощі з прийняттям на себе дорослих обов'язків. Цей термін має

культурно-метафоричне походження та названий на честь літературного персонажа Пітера Пена, який ніколи не дорослішав. Відповідно, цей термін перекладається шляхом дослівного перекладу («синдром Пітера Пена») і подається з подальшим поясненням у примітці, якщо він використовується в наукових або популярних текстах, щоб надати читачеві потрібне тлумачення даного терміну.

Говорячи про способи перекладу психологічних термінів, слід зазначити, що переклад таких одиниць повинен бути точним і адекватним, оскільки неточності та помилки можуть призвести до спотворення поняття або наукової концепції. У сучасній практиці перекладу психологічних термінів з англійської мови українською основним способом залишається використання лексичного еквіваленту. Водночас досить вживаними є способи транскрибування і транслітерації, також дедалі частіше використовується спосіб адаптивного транскодування, який передбачає практичне транскрибування з адаптацією форми слова у вихідній мові до фонетичної та/або граматичної форми мови-реципієнта [3, с. 257].

Застосування лексичного еквівалента, як вже зазначалося, є найбільш поширеним способом перекладу психологічних термінів, коли в українській мові вже існує усталене слово або вираз, який точно передає значення англomовного терміна. Як наголошують мовознавці, необхідно вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів [2, с. 126]. До психологічних термінів, що мають україномовні еквіваленти, належать: *empathy* (емпатія), *behaviour* (поведінка), *mental illness* (психічне захворювання), *personality* (особистість), *attitude* (відношення), *despair* (відчай), *habit* (звичка) та *anxiety* (тривожність). Такий підхід забезпечує зрозумілість та відповідність термінології в обох мовах.

Транскрибування і транслітерація застосовуються тоді, коли в мові перекладу відсутній точний еквівалент або коли необхідно зберегти оригінальну форму терміна, щоб зберегти його впізнаваність в науковому просторі. До термінів, що перекладаються за допомогою даних способів, належать: *overthinking* (оверсинкінг), *bullying* (булінг), *catharsis* (катарсис), *dopamine* (дофамін), *euphoria* (ейфорія), *addiction* (аддикція), *phobia* (фобія), *behaviorism* (біхевіоризм), *narcissism* (нарцисизм), *schizophrenia* (шизофренія) та *complex* (комплекс).

За допомогою адаптивного транскодування відбувається пристосування англomовної лексичної одиниці до фонетичних, морфологічних та орфографічних норм української мови, що дає змогу зрозуміти іншомовний термін зрозумілим і зручним для використання у науковому просторі іншої мови. Наприклад: *psychology* (психологія),

compulsion (компульсія), *obsession* (обсесія), *motivation* (мотивація), *aggression* (агресія), *depression* (депресія), *cognition* (когніція) *behavioral contrast* (біхевіоральний контраст). Із поданих прикладів можна побачити, що за допомогою адаптивного транскодування передаються в основному одиниці латинського походження. Термін «*compulsion*» походить від латинського *compello* – «примушую»; «*obsession*» – від латинського *obsessio*, що означає «охоплення» або «облога»; «*motivation*» має походження від латинського *movere* – «рухати». Слово «*aggression*» у свою чергу походить від латинського *aggressio*, тобто «напад», тоді як «*depression*» – від *deprimo*, що перекладається як «тиснути вниз», «пригнічувати». Термін *cognition* походить від латинського *cognitio* – «знання» або «пізнання».

Ще одним способом перекладу психологічних термінів є переклад словниковою відповідністю. При наявності декількох відповідників вибір здійснюється, виходячи з контексту. При відсутності словникової відповідності застосовуються калькування або описовий переклад. При перекладі абревіатур і скорочень можлива їх передача еквівалентними українськими скороченнями або передача в повному форматі, якщо еквівалентні скорочення відсутні.

При перекладі терміна необхідно використовувати кілька словників, бути обізнаним про актуальні зміни лексики в темі психології, а також враховувати контекст. Однією з перекладацьких труднощів є переклад абревіатур. Так, у психології широко використовується абревіатура «*ADHD*» (*attention deficit/hyperactivity disorder*), що розшифровується як «розлад дефіциту уваги з гіперактивністю». У перекладі українською мовою ця абревіатура перекладається як «РДУГ». Така стратегія дозволяє не лише зберегти зміст, але й закріпити та забезпечити україномовний варіант абревіатури в науковому середовищі. Цю стратегію можна проілюструвати наступним прикладом: «*Scientists are constantly working to develop new medications to treat ADHD*». Порівняємо з текстом перекладу: «Учені постійно працюють над розробкою нових ліків для лікування РДУГ».

Література

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. 218 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2001. 303 с.
3. Пашун О. В. Перекладацькі трансформації психологічних термінів новогрецької мови українською як механізм досягнення

адекватності. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія.* 2017. Вип. 34. С. 253–258. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2017_34_42

4. Цимбал В. В. Англомовна термінологія сфери психології та проблеми її перекладу українською мовою : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 «Філологія» / наук. керівник В. В. Погонєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 60 с. URL : <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/24393>.

5. Freud A. Das Ich und die Abwehrmechanismen. Wien : Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1936. 217 p.